

Prof. Dr. Theo LUYKX, Gent

Ontstaan van de politieke pers in België

Overdruk uit de
« Handelingen van het XXIIe Vlaams Filologencongres »
Gent 24 - 26 april 1957

2) *Gemeenschapselement en Actualiteit.*

De kultuur is geen individualistisch verschijnsel, zij is sociaal in haar oorsprong, in haar ontwikkeling en in haar wezen. Zij groeit uit een eeuwenoude samenwerking en wordt, dank aan de blijvende en geordende inspanning van ontelbare volksgenoten, tot het heerlijke nationale patrimonium. Geen enkeling is bekwaam om dit complexe patrimonium volledig te assimileren. Hij bezit er slechts een fragment van, maar door de harmonische samenwerking, waarbij alle volksgenoten hun beperkte individuele verworvenheden ter beschikking stellen van de hele gemeenschap, geniet hij van de gemeenschappelijke kultuurrijkdom. Hieruit volgt nu, dat hij met de gemeenschap moet meeleven om de gemeenschappelijke kultuur te verstaan. Alhoewel de gemeenschap geen zelfstandig wezen is, dat de hogere menselijke vermogens schept of alle kulturele waarden voortbrengt, heeft zij toch een beslissende invloed op het ontluiken en de ontwikkeling van ons begrip, oordeel, gemoed en wilsleven. Onze geest ontvangt gewoonlijk zijn licht van andere geesten, hij is naar het woord van O. Spann een « lumen de lumine », een lamp die slechts dan licht verspreidt, wanneer zij eerst aan een andere lamp haar licht ontleende. In de eenzaamheid, verstoken van menselijk contact, zonder informatie en voorlichting, groeien de menselijke vermogens niet boven een primitief kultuurpeil, slechts *in* en *door* de vragen die de maatschappij hem stelt, door de waarden, die zij hem wil opdringen en de bevelen die hem tot daden opvorderen, treden zijn hogere vermogens in werking en verheffen zich in een ononderbroken dialoog tot wereldwijd begrijpen en edele gemoedsbewegingen.

Eenieder die geestelijk contact wil hebben met zijn milieu of die deel wil nemen aan de groepsconversatie en zich het lot van zijn stands- en beroepsgenoten aantrekken, moet zich regelmatig op de hoogte houden van de onderwerpen van gesprek, moet kunnen meevoelen met het enthousiasme van zijn werkmakkers, enz. De actuele berichtgeving van de krant reikt de enkeling hierbij een bereidwillige hand en leert hem welke meningen toegelaten zijn, welke « geestigheid » of onderwerp van conversatie succes kent. De krant stelt de lezer in staat de toestand en de evolutie van de publieke opinie te overzien, zij leert hem welke psychologische stromingen deze dag kenmerken en brengt zijn gezindheid in verbinding met honderdduizenden volks- en beroepsgenoten. Zo dringt de gangbare of openbare mening ongemerkt in onze ziel binnen, de krant maakt ons kinderen van

onze tijd. Welke zedelijke gevaren hieraan ook mogen verbonden zijn en hoezeer de persoonlijkheid bedreigd moge worden door de anonieme massa, het blijft een niet te ontkomen eis van het moderne gemeenschapsleven, dat eenieder de stroom van de publieke opinie, die hem meevoert, leert kennen en zich met behulp van de krant voorbereidt op sociaal hulpbetoon of zo nodig, op sociale afweer. Wie in de huidige tijdsomstandigheden geen krant leest of geen radio-berichten beluistert, zondert zich af van het sociale leven en wordt weldra een « zonderling ». Erger is het, wanneer zulke afgezonderde intellectuelen pretenderen hun tijd te beoordelen en te veroordelen. Voortgaande op enkele losse indrukken en toevallige gesprekken, houden zij propagandageruchten voor objectieve feiten en verdedigen blindelings de initiatieven, die somtijds door hun geslepen tegenstanders voorgesteld werden.

Bespreking.

Diskussies over dit probleem respectievelijk aangegaan door Prof. Dr. P. De Keyser van de Gentse Universiteit en de Voorzitter leiden tot de konklusie dat het moderne onderwijs nog veel te weinig op de aktualiteit is afgestemd en dat deze lakune enkel bij de leerkrachten-opvoeders zelf ligt.

Prof. Dr. Theo LUYKX, Gent

Ontstaan van de politieke pers in België

Bij een studie over het ontstaan van de politieke pers is begripsverwarring mogelijk. Als wij nu over de politieke pers spreken, dan komt ons allicht die pers voor de geest, die aan een bepaalde politieke partij is gebonden. De politieke pers is in elk land echter merkkelijk ouder dan de politieke partij, omdat ook de divergente politieke gedachtenstromingen, die sedert het midden der 19^e eeuw aanleiding gaven tot het ontstaan van politieke partijen, van veel vroeger dateren.

Wij wensen hier dus bij te dragen tot de oplossing van volgende probleem: wanneer werd de Belgische krant het spiegelbeeld van de inwendige politieke tegenstellingen in het land?

*
* *

Terwijl de pers in Engeland reeds sedert het einde van de 17^e eeuw bewust de strijd aanbond voor het bekomen van de vrije meningsuiting in de krant, is hiervan in de Zuid. Nederlanden tot rond het midden der 18^e eeuw geen spoor te ontwaren. De onder octrooi verschijnende kranten reppen met geen woord over de politieke spanningen, die toen ons land in beroering brachten.

Het versterken van de publieke opinie in de Oostenrijkse Nederlanden sedert de tweede helft der 18^e eeuw en het verlangen om de krant te gebruiken als het geschikte middel om openlijk uiting te geven aan afwijkende politieke denkbeelden is hoofdzakelijk het gevolg van de geleidelijke politieke bewustwording van de nieuwe klasse der burgerij, die trots haar geestelijke ontwikkeling en materiële rijkdom geen deel had aan het politieke beleid van de staat. Reeds vanaf het einde van de regering van Maria-Theresia, doch vooral tijdens de regering van Jozef II ontstaat, onder invloed der Nieuwe Denkbeelden, een strijd tussen konservatieven en progressisten over de politieke conceptie van de staat. De kranten hebben zich in deze kontroverse niet meer neutraal kunnen houden.

Op zichzelf is het reeds een opvallend verschijnsel dat van 1773 af het aantal kranten in de Oostenrijkse Nederlanden en in het Prinsbisdom Luik aanzienlijk toeneemt: « *L'Esprit des journaux français et étrangers* » (1773); « *Journal historique et littéraire* » (1773); « *Journal historique et politique* » (1773); « *Gazette de Liège* » (1774); « *La Feuille sans Titre* » (1777); « *L'Esprit des Gazettes* » (1780); « *Courrier de l'Escaut* » (1784); « *Journal Général de l'Europe* » (1785); « *Dagelijksche Mercurius* » en « *Mercure journalier de l'Europe* » (1788). Even opvallend mag het genoemd worden dat verschillende van deze kranten ontstonden in het prinsbisdom Luik, dat sedert de 2e helft der 18e eeuw sterker dan de Oostenrijkse Nederlanden door de geest der Nieuwe Denkbeelden was bewerkt geworden. Hier was het voorbeeld uitgegaan van Pierre Rousseau, die te Luik sedert 1756 zijn « *Journal Encyclopédique* » redigeerde. In 1759 was hij wel uit Luik verbannen, doch via Brussel verhuisde hij toen naar Bouillon, waar hij tot in 1793 voor de politieke vernieuwing van West-Europa heeft geijverd.

Men kan ongetwijfeld al de hoger vermelde kranten niet op dezelfde lijn plaatsen. Wel hebben zij allen bijgedragen tot de publiciteit der nieuwe politieke denkbeelden: hetzij door ze neutraal uiteen te zetten, hetzij door ze te bekampen, hetzij door

ervoor te ijveren. In hun geheel beschouwd vormen aldus deze kranten een bonte reeks, zeer duidelijk weerspiegeling van de grote politieke problemen, die op dat ogenblik de geesten be-roeren.

*
* * *

Onder deze kranten neemt « La Feuille sans Titre », die te Luik tussen 1 februari 1777 en 31 december 1777 verscheen, een zeer bijzondere plaats in. Zij is nl. voor het huidig Belgisch grondgebied het eerste periodisch druksel dat dagelijks van de pers kwam. Zij kan bijgevolg aanzien worden als het eerste werkelijk Belgische dagblad.

Er zijn in de geschiedenis van de Westeuropese pers ongetwijfeld oudere kranten met een dagelijkse periodiciteit. Wij denken aan de « Leipziger Zeitung » (1660), de « Daily Curant » in Engeland (1702) en de « Wiener Zeitung » (1703). Met de « Feuille sans Titre », waarvan het eerste nummer op 1 februari 1777 verscheen, komen wij echter maar juist één maand na de eerste Franse dagelijkse krant, de « Journal de Paris », waarvan het eerste nummer op 1 januari 1777 van de pers kwam.

Door haar soms verdoken, soms openlijke propaganda voor de Franse Encyclopedisten, door haar eerder anti-klerikale geest en door haar sensationieuws, hoofdzakelijk cirkelend rond de « vrouw », is deze krant allesbehalve een produkt van het Oud-Regime.

*
* * *

De hervormingen van Jozef II, die kronologisch samenvielen met een aantal revolutionaire bewegingen in Amerika en Europa, hebben de pers in ons land er definitief toe gebracht om openlijk stelling te nemen in de politieke problematiek van de tijd. De onsamenhangende censuurmaatregelen van Jozef II, die tegenover de conservatieve kranten in 't algemeen strenger optrad dan tegenover de progressistische, hebben hem op slot van zaken meer kwaad dan goed gedaan. De Brabantse omwenteling bracht, zoals bekend is, de conservatieve Statisten in 1789 voor nage-noege één jaar aan het bewind. In de door hen opgerichte federatieve republiek « Les Etats belgiques unis » werden de progressistische Vonckisten opzij geduwd. Tussen de regerende Statisten en de oppositie der Vonckisten werd in de jaren 1789-1790 een zeer geanimeerde pennestrijd gevoerd. De minderheids-

groep der Vonckisten had geen enkele krant te harer beschikking, doch hanteerde het politiek pamflet met grote vaardigheid. De Statisten beschikten hunnerzijds over een betrekkelijk uitgebreide pers, waarvan een deel zich tot het voeren van een bedenkelijke hetzekampagne tegen de Vonckisten heeft laten verleiden.

*
* *
*

Als typische vertegenwoordigsters van het zegevierend konservatisme in de Belgische republiek van H. Van der Noot en Van Eupen kunnen worden voorgesteld de drie kranten uit het jaar 1790, nl. « L'Ami des Belges », en zijn onmiddellijke opvolger « Le Vrai Brabançon », en de Vlaamstalige krant « Den Waeren Brabander ».

Alle drie worden zij gekenmerkt door een geest van opgeschroefd Brabants-Belgisch patriotisme, door een uiterst conservatieve houding tegen elke vernieuwing van het staatsbestel in de geest der Nieuwe Denkbeelden; zij nemen kordaat stelling tegenover het Verlicht despotisme van Jozef II, doch verafschuwden nog meer de aanhangers van Vonck. In hun voortvarende vereenzelvigen zij de belangen van de godsdienst met deze van het behoud van de staat van het Oud-Regime.

Rij het herstel van het Oostenrijks regime in november-december 1790 hielden deze kranten voor goed op te bestaan.

Bespreking.

De discussie wordt ingezet door de heer M. S t i j n s die uitleg wenst omtrent de technische kant van de zaak. Dr. S c h n e i d e r interesseert zich aan de prijs van « La Feuille sans Titre ». Belangrijk echter wordt de gedachtenwisseling daar waar Dr. S c h n e i d e r zoekt naar een motivering voor het dagelijks verschijnen van het blad, waarvoor geen gegevens voorhanden zijn, tenware men in de rubrieken « faits divers » en « événements » (processen, ongelukken, zelfmoorden) de publieke belangstelling van het ogenblik kan zoeken.

Een volgend en uiterst belangrijk discussiepunt, dat in feite in eerste instantie mocht behandeld worden, was wel de begripsbepaling van « krant ». Hierrond bleek heel wat verwarring te bestaan. Dr. S c h n e i d e r wou in het blad van vroeger absoluut de politieke rubriek zien fungeren om het blad als krant te mogen betitelen. Prof. L u y k x echter hield zich aan het criterium der publieke belangstelling van het ogenblik en zal in een aan gang zijnde studie vasthouden aan die zienswijze.